

Вхід. № 46
03 " 09 20 21 р.

Голові спеціалізованої вченої ради
Д 11.151.01 Інституту економіки
промисловості НАН України
академіку НАН України О.І. Амоші

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Омеляненка Віталія Анатолійовича

«Національна інноваційна політика: інституційно-еволюційна методологія
формування і стратегії реалізації», подану на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук за спеціальності 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

Актуальність теми дослідження. Актуальність досліджень інноваційної політики обумовлена зростаючим попитом на широкий спектр компетенцій у сфері інноваціями у зв'язку з підвищенням їх значимості для сталого розвитку та національної безпеки.

Враховуючи масштабність завдань і вплив інноваційної сфери на загальний соціально-економічний розвиток країни, стає очевидною потреба у формуванні інституціональних основ інноваційного процесу, які створює та стимулює держава. Національна інноваційна система як особливе інституціональне середовище є сукупністю державної інноваційної політики, суб'єктів та інституціональної бази інноваційної діяльності, інноваційної інфраструктури, процесів і ресурсів. Створення ефективних інститутів сприяє стабільності та ефективному розвитку елементів інноваційної системи, яке притаманно розвиненим країнам-лідерам. Ефективність державної політики та створення ефективної системи взаємодії елементів інноваційної системи багато в чому залежить від того, наскільки при розробці основ інноваційної діяльності враховано особливості сталого розвитку та глобальні тренди.

У вітчизняних та іноземних дослідженнях проблем формування

інноваційної політики держави та державного регулювання інноваційної діяльності зроблено багато, проте залишаються недослідженими найважливіші аспекти цієї сфери. Результатом цього є відсутність єдиних стратегічних підходів у змісті прийнятих за роки незалежності стратегічних і нормативно-правових документів, внаслідок чого результати їх практичної реалізації поки можна назвати більше суперечливими, аніж позитивними. Незважаючи на зростання числа досліджень, програм, суспільних дискусій щодо інноваційної політики та створення нових інститутів підтримки науки і технологій, зберігається суттєва проблема несприйнятливості економіки та суспільства до інновацій. Таким чином, трансформація економіки України вимагає нових підходів при аналізі взаємозв'язку інновацій та інститутів при вирішенні проблем стимулювання інноваційних процесів в економіці країни. Недостатньо розроблена проблема визначення стратегічних засад інноваційної політики, визначення її пріоритетних напрямків виходячи із закономірностей технологічного прогресу та національних конкурентних переваг, що робить дисертацію Омеляненка Віталія Анатолійовича «Національна інноваційна політика: інституційно-еволюційна методологія формування і стратегії реалізації» актуальною з теоретичної та практичної точок зору.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами та темами. Дисертаційну роботу виконано в межах наукових досліджень Інституту економіки промисловості НАН України за темою «Формування інституційного середовища модернізації економіки старопромислових регіонів України» (номер держреєстрації 0118U004490, 2018-2021 рр.); конкурсних держбюджетних науково-дослідних тем МОН України «Методологія формування механізму інноваційного розвитку національної економіки на основі альтернативної енергетики» (№ 53.15.01-01.15/17.3Ф, 2016-2017 рр.), «Розробка науково-методичних засад та практичного інструментарію оцінювання комерційних (ринкових) перспектив товарних інновацій» (номер держреєстрації 0119U100179, 2019-2021 рр.), «Інституційно-технологічне проєктування інноваційних мереж для системного забезпечення національної

безпеки України» (номер держреєстрації 0117U003855, 2017-2020 рр.); грантової тематики: Грант Президента України для підтримки наукових досліджень молодих учених на 2018 р. «Формування механізмів стратегічного управління у сфері національної безпеки України на основі системної стійкості інноваційної системи» (номер держреєстрації 0118U005233, 2018 р.); Грант Президента України для підтримки наукових досліджень докторів наук «Розвиток механізмів управління інноваційною складовою економічної безпеки України» (номер держреєстрації 0117U007024, 2017 р.), а також ряду ініціативних науково-дослідних тем.

Результати дослідження отримано в ході реалізації міжнародних проєктів, зокрема проєкту ЄС «The EU Financial Sector as a Driver for Sustainable Development: European Integration, Policy Reform and Networked Economy Perspectives» програми ЄС «ERASMUS+» Модуль Жан Моне, «Business security: national and global aspects», що виконується в Information Systems Management University (Латвія, протокол № 2-19 від 30.01.2019 р.), «Interintelligent» науково-інноваційного центру компанії Sustainable Development Ltd. (Словенія), гранту Archimedes Foundation (Естонія) для участі у програмі академічних студій у Талліннському технологічному університеті у 2020 р., україно-польського проєкту «Інноваційний університет та лідерство: Фаза II: забезпечення якості та інтернаціоналізація» (сертифікат про участь у проєкті № 4202/V/2016 від 20.05.2016 р.) шляхом реалізації мікропроєкту здобувача «Internationalization of technology transfer and research results commercialization (INTERTETRACOM)».

Таким чином, результати дослідження отримані як в результаті реалізації наукових проєктів в Україні, так і враховують іноземний досвід.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення, висновки і пропозиції дисертаційного дослідження сформульовано чітко, логічно, послідовно, є аргументованими і змістовними. Достовірність одержаних результатів підтверджується: теоретико-методичною обґрунтованістю вихідних положень дослідження;

опрацюванням значної кількості джерел; застосуванням сучасних методів досліджень; апробацією результатів досліджень, впровадженням результатів дослідження у практичну діяльність на різних рівнях управління.

У результаті проведених досліджень автором здійснене теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення актуальної наукової проблеми обґрунтування теоретичних засад, методологічних підходів і методичних положень щодо визначення ключових напрямів розроблення інноваційної політики та стратегій її реалізації на основі керованої інституційної трансформації, що відповідає сучасним інноваційно-технологічним трендам.

Для досягнення мети і вирішення завдань дисертаційної роботи були використані загальнонаукові методи пізнання, системний підхід до аналізу соціально-економічних процесів, а також фундаментальні положення сучасної економічної теорії.

Автором проведено теоретико-методологічне узагальнення ідей технологічного інституціоналізму в контексті глобальних викликів, а також використано методологію дослідження ґрунтується на ідеях Копенгагенської школи, що розглядає безпеку через п'ять основних сфер, у яких питання безпеки виникають як найбільш значимі (військова, політична, екологічна, економічна та соціетальна), а також через похідні до них, зокрема інноваційно-технологічну сферу.

Наукова новизна результатів дослідження. Основним здобутком автора є обґрунтування концептуальних засад інституційно-еволюційного підходу, практична реалізація якого при формуванні інноваційної політики передбачає врахування взаємозв'язку інституційних перетворень та інноваційно-технологічних змін (С. 200–227, 240–245) й уможливорює осучаснення та вдосконалення інноваційних засад сталого розвитку на базі імплементації проактивної інноваційної політики. При формулюванні концептуальних засад інституційно-еволюційного підходу здобувачем розглянуто траєкторії еволюції інноваційно-технологічних систем (С. 285–298) та динамічну ефективність управління інноваційним розвитком (С. 163–170) з відповідними

прикладними аспектами.

Здобувачем доповнено інституційно-еволюційний підхід до формування інноваційної політики новими науковими уявленнями про особливості трансформації інноваційних процесів, що дає змогу поєднати у межах інноваційної політики як технологічні тренди, так і потенціал впливу державного регулювання на чинники, що визначають інноваційну поведінку суб'єктів господарювання. Концептуальні засади державного управління інноваційно-технологічним розвитком розроблені на основі систематизації підходів до врахування сучасних технологічних трендів в інноваційній політиці; визначення особливостей формування конкурентного середовища інноваційного розвитку (С. 315–326); узагальнення геоекономічних аспектів управління інноваційними процесами (С. 327–335); визначення завдань економічної дипломатії в контексті реалізації інноваційної політики (С. 342–344).

З метою визначення контексту розроблення інноваційної політики здобувачем поглиблено методологічні засади визначення впливу інноваційних процесів на формування необхідного взаємозв'язку між сталим розвитком і національною безпекою (С. 128–129), що пов'язано із застосуванням авторської інтерпретації видів капіталу, зокрема інституційного, прив'язкою кожного з цих видів капіталу до конкретної Цілі сталого розвитку, а також із визначенням ключових аспектів їх формування через інноваційну складову. На основі цього з урахуванням положень інституційно-еволюційної теорії удосконалено науково-методичні підходи до оцінювання ефективності інноваційної політики (С. 132–150) за рахунок комплексного розгляду питань її формування та реалізації, що надає можливість визначити ефективність інноваційної політики з позицій досягнення Цілей сталого розвитку на національному рівні.

Поєднання інституційно-еволюційного підходу до вироблення інноваційної політики та науково-методичних підходів до оцінювання її ефективності дає змогу визначити пріоритети інноваційного розвитку країни,

які засновані на їх системній узгодженості, урахуванні міжкластерних зв'язків, поєднанні автономії та конкурентоспроможності інноваційної системи і мають реалізуватися в рамках стратегічних макропроєктів шляхом координації інноваційних мереж (С. 269–270), що дозволяє підвищити ефективність управління ресурсною складовою інноваційного розвитку.

Інституційно-еволюційний аспект інноваційної політики дозволив здобувачу розробити методологічний підхід до використання інституційно-інноваційного проєктування (С. 249–261), яке визначено як ітеративний процес, що включає аналіз та врахування технологічних трендів, вибір відповідного набору інституційних інновацій, розроблення та впровадження проєктів з удосконалення інституційної бази інноваційної політики.

З метою вирішення завдань інституційно-інноваційного проєктування та розроблення відповідних інституційно-інноваційних проєктів здобувачем поглиблено наукове уявлення про суть інноваційно-технологічних систем, яке доповнено в частині концептуалізації визначенням складових цих систем (С. 105–106), особливостей еволюції (С. 107–109), управлінням на засадах безпеки (С. 109–116, 431), що сприяє розробленню системної інноваційної політики та дає змогу розробити сучасне аналітичне забезпечення проєктів розвитку інноваційно-технологічних систем; удосконалено науковий підхід до визначення інституційно-еволюційних особливостей розвитку пріоритетних галузей національної економіки (С. 385–394), на основі чого сформовано концептуальні засади процесу макропроєктування інноваційно-технологічних систем (С. 411–417), що передбачає визначення траєкторій розвитку інноваційно-технологічної системи, урахування умов її функціонування, оцінювання соціально-економічної ефективності інновацій та координацію інноваційних мереж, вибір інноваційних пріоритетів, урахування взаємозв'язку інноваційно-технологічних систем із станом національної безпеки та існуючої технологічної взаємозалежності між країнами.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. За результатами

дисертаційного дослідження опубліковано 61 наукову працю, зокрема 1 одноосібну монографію, 1 підрозділ у колективній монографії, 39 статей у наукових фахових виданнях України та виданнях іноземних держав, зокрема 12 статей у виданнях, що індексуються науково-метричними базами Scopus та/або Web of Science, 15 тез доповідей у матеріалах конференцій та 5 публікацій в інших наукових виданнях.

Наголосимо, що в опублікованих працях відображені основні наукові положення та результати дисертаційної роботи. Термін розсилання примірників фахових видань, у яких опубліковані праці дисертанта, а також кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам ДАК України та «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника». Відповідні публікації висвітлюють основні наукові положення дисертації, зокрема ті, які виносяться автором на захист.

Практична значущість результатів дослідження полягає в розробленні теоретичних і науково-методичних засад, прикладних рекомендацій щодо підвищення ефективності інституційних засад інноваційної політики на різних рівнях економіки.

Наукові положення та результати дослідження впроваджено у практику діяльності державних установ (Департамент економічної політики Львівської обласної державної адміністрації, Інститут модернізації змісту освіти МОН України), бізнес-структур України та Польщі (ПрАТ «Технолог» групи фармацевтичних компаній АТ «Лекхім», ТОВ «Турбомаш», ТОВ «Технохім», ТОВ «Фінансова Рада України», «Meritt Group»), на міжнародному рівні (проєкт «The EU Financial Sector as a Driver for Sustainable Development: European Integration, Policy Reform and Networked Economy Perspectives» програми ЄС ERASMUS+ Жан Моне Модуль, проєкт «INTERINTELLIGENT» науково-інноваційного центру компанії Sustainable Development Ltd, Школа бізнесу та управління Талліннського технологічного університету, Східноєвропейський центр фундаментальних досліджень, Міжнародний центр

з розвитку науки і технологій), а також в практику освітніх установ (Академія праці, соціальних відносин і туризму, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка МОН України, Благодійний фонд «Smart Foundation», Академія інноваційного розвитку освіти в рамках).

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи. Не дивлячись на істотні результати роботи, дисертація Омеляненка В.А. має дискусійні місця, щодо яких необхідно зробити певні зауваження:

1. При розгляді безпеки інноваційної складової сталого розвитку (рівень і динаміка інноваційного розвитку, що забезпечують захист національних інтересів від загроз) в якості аналітичної основи формування інноваційної політики (С. 85–96), не визначено відповідні індикатори її оцінювання. Крім того, на мою думку, безпека інноваційної складової сталого розвитку не узгоджена зі стратегічною інноваційною безпекою (С. 92–96).

2. Вважаю недостатнім формулювання загальних висновків щодо ресурсів інноваційного розвитку без кількісного їх визначення, зокрема у проаналізованих здобувачем країнах, та оцінювання впливу на них пропозицій здобувача щодо удосконалення формування та реалізації інноваційної політики. Якщо це було б зроблено, то цінність роботи була б вищою.

3. В рамках оцінювання ефективності інноваційної політики (С.145–149) на рис. 2.14 у блоці «розробка рекомендацій щодо корекції параметрів інноваційної політики на основі ресурсного забезпечення на основі вибору еталону» обрано дві країни-еталони: Чеська Республіка та Естонія. Не зрозуміло як в подальшому у дослідженні використано ці результати, зокрема досвід формування інноваційної політики.

4. Певною проблемою роботи можна вважати розгляд аналітичного забезпечення проєктів розвитку інноваційно-технологічних систем на концептуальному рівні. Доцільно було б розглянути зміни інноваційно-технологічної системи приладобудування як продовження визначення інституційно-еволюційних особливостей її розвитку. Також не досить чітко

розкрито різницю між інноваційно-технологічними систем галузева інноваційна система.

5. На С. 148–150 здобувачем розглянуто траєкторії розвитку інноваційної системи, на основі використання SWOT-методу та побудови SPACE-матриці. Водночас в дослідженні запропоновано комплекс удосконалень організаційно-інституційного забезпечення розроблення інноваційної політики шляхом реалізації науково-методичних рекомендацій щодо стратегічних напрямів її формування, а також інноваційної політики в частині вдосконалення механізмів міжінституційної взаємодії; управління ресурсами інноваційного розвитку; розроблення нових моделей інноваційних комунікацій, що дає змогу підвищити якість формування та реалізації національної інноваційної політики, сприятиме вирішенню проблеми відсутності стратегічної орієнтованості інноваційного розвитку країни. Доцільно було б проілюструвати очікувані зміни вектору розвитку національної інноваційної системи у випадку практичного втілення запропонованого комплексу удосконалень.

6. У підрозділі 2.2 розглянуто технологічну залежність як негативне явище, однак в розділі 3 та 4 здобувачем розглянуто інноваційні мережі, що формуються зокрема на міжнародному рівні. Тому аспект технологічної залежності потребує конкретизації в контексті формування інноваційної політики.

7. В роботі зустрічаються окремі неточності та слабо аргументовані місця, зокрема при формулюванні висновків за розділами, які можна було б дещо посилити.

Водночас висловлені зауваження мають дискусійний характер та не можуть вплинути на достатній науковий рівень, новизну та достовірність результатів дисертації Омеляненка В.А.

Загальний висновок щодо дослідження. Представлене до розгляду дисертаційне дослідження Омеляненка В.А. «Національна інноваційна політика: інституційно-еволюційна методологія формування і стратегії

реалізації» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обгрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне науково-прикладне завдання, яке полягає в обгрунтуванні теоретичних засад, методологічних підходів і методичних положень щодо визначення ключових напрямів розроблення інноваційної політики та стратегій її реалізації на основі керованої інституційної трансформації, що відповідає сучасним інноваційно-технологічним трендам.

Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обгрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих працях повністю відповідають вимогам до дисертацій доктора наук. Дисертаційна робота Омеляненка В.А. відповідає спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. У публікаціях здобувача відображені основні положення дисертації.

На основі вищевикладеного вважаю, що дисертація Омеляненка Віталія Анатолійовича «Національна інноваційна політика: інституційно-еволюційна методологія формування і стратегії реалізації» відповідає вимогам пп. 9, 10, 12 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р., № 607 від 15.07.2020 р.), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент, професор кафедри міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор економічних наук, професор

І.Ю. Матюшенко

